

بررسی منظر شهری برای کودکان

گوهر زرگریان، زهرا یونسی، محمد حسینی، المیرا سلمانی مصدق

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد طراحی شهری شهید بهشتی

۲- دانشجوی مهندسی شهرسازی موسسه آموزش عالی خاوران

۳- دانشجوی مهندسی شهرسازی موسسه آموزش عالی خاوران

۴- دانشجوی مهندسی معماری موسسه آموزش عالی خاوران

Mohammadhoseiny.111@yahoo.com

خلاصه

هر شهر پایدار شهریست که در آن به رفع نیازهای همه شهروندان توجه کرده باشد که محیط زندگی و پیام های وابسته به آن می تواند تاثیرات مهمی در سلامت فیزیکی، ذهنی، روحی و اجتماعی همه ساکنین داشته باشد. از طرفی همه انسان ها از لحاظ جسمی با هم برابر نیستند، که در نحوه استفاده آن ها از امکانات و خدمات تاثیر می گذارد؛ یکی از ملزومات رشد و توسعه جامعه، تامین بستر کالبدی مناسب در جهت ایجاد فرصت های برابر برای همه افراد و اقشار آن جامعه به منظور تحرک و جابجایی در سطح شهر و دسترسی فردی به فضاهای عمومی و شهری است. در این بین کودکان بیش از سایر اقشار جامعه مورد غفلت قرار گرفته است. برنامه ریزی سیستم های شهری و ارائه خدمات متناسب با کودکان یکی از وظایف برنامه ریزان و مدیران می باشد که متأسفانه مغفول واقع شده است. همچنین توجه به ایجاد محیطی مناسب برای رشد کودک و آشنایی با نیازها و سرشت فطری او، زمینه رشد درست شخصیتی و تربیتی او را به عنوان نسل سالم فردا و عامل پیوند نسل های گذشته و آینده فراهم می آورد که توجه به طراحی فضاهای بازی کودکان اولویت کمتری را در فضاهای شهری داشته است و با توجه به اهمیت بازی و نقش آن در پرورش شخصیت کودک، لزوم توجه به فضاهای بازی کودکان پیش از پیش احساس می شود. اهمیت این محیط کالبدی با مناسب سازی فضاهای بازی و با ایجاد فضاهای جدید در نزدیکی محل سکونت می تواند سهم بزرگی را در رشد کودکان فراهم آورد. در راستای تخصیص حق شهروندی به کودکان و رسیدگی به خواسته ها و نیازهای آن ها، امروزه «شهر دوستدار کودک» مورد توجه برنامه ریزان و دست اندرکاران امور شهری قرار گرفته است.

کلمات کلیدی: فضای شهری، کودک، طبیعت، شهر دوستدار کودک

۱. مقدمه

با نگاهی به دنیای پیرامون، توسعه روزافزون شهرهای بزرگ و کوچک را شاهد هستیم که محیط شهری، به عنوان فضای زندگی روزمره شهروندان است که هر روز به صورت آگاهانه یا ناآگاهانه در طول راه ادراک می شود. اما آنچه در این حیث دارای اهمیت است، چیزی نیست جز پاسخگویی شهر به نیازهای شهروندان و فراهم نمودن فرصت های برابر رشد برای همگان. یکی از اهداف اصلی بوجود آمدن محیط های شهری ایجاد مکان های مطلوب برای استفاده کنندگان از آن می باشد. کودکان آینده سازان فردای جامعه اند و پاسخگویی هوشمندانه به نیازهای در حال افزایش آنان می تواند تضمین کننده رشد و پیشرفت باشد. همانطور که می دانیم کودکان به پهنه وسیعی از شرایط و محدودیت های خاص تعلق دارند که آگاهی داشتن از این ویژگی ها، محدودیت ها و یافتن راههای مداخله و برنامه ریزی برای شکوفایی استعدادها و برطرف کردن ضعف های آنان بسیار موثر و مفید خواهد بود. تمام افراد از نظر زیستی، ذهنی، عاطفی و سازگاری احتمالی یکسان نبوده و تفاوت هایی دارند، مطالعه در مورد ویژگی های کودکان، مطالعه

درباره این تفاوت ها با بزرگسالان است. در این خصوص در سال های اخیر شاهد بی توجهی هستیم که به شهروندان کوچک جامعه یعنی کودکان شده است. از دلایل این امر می توان به نداشتن اطلاعات تخصصی و آگاهی نظام مند از نیازهای آنان در فرآیند برنامه ریزی اشاره نمود. در واقع استراتژی های برنامه ریزی در حال حاضر تاکیدی است بر نیازها و اولویت های بزرگسالان و افراد سالم نه کودکان و نوجوانان جامعه. کودکان برخوردار از استعدادها و ویژه ای هستند که شناسایی این ویژگی ها و محدودیت های رفتاری آنان به ما کمک می کند در طراحی فضا و مکان مناسب کودکان موفق تر عمل کنیم. لذا لازم است که توجه طراحان و برنامه ریزان شهری را به این سمت جلب نمود، چرا که فضای شهری ضمن اختصاص دادن بخش عمده ای از زمان و محیط زندگی روزمره، نقش منحصر به فردی در برآورده نمودن نیازهای اجتماعی و فردی، تقویت تعاملات اجتماعی و همبستگی گروهی آنان دارند. بنابراین می بایست ضمن فراهم نمودن محیطی امن و راحت برای آنان، فضاهای شهری را برای حضور این شهروندان کوچک، آماده نمود. از این رو، پس از تعریف کودک و مشخص کردن گروه سنی مورد مطالعه در این پژوهش ابتدا به مطالعه رشد کودک پرداخته و در ادامه ویژگی ها و نیازهای کودکان گروه سنی ۵ تا ۱۲ سال را مورد بررسی قرار می دهیم:

۲. ضرورت مساله

کودکان، عامل پیوند نسلهای گذشته و آینده در هر جامعه محسوب می شوند. انتقال سنتها و فرهنگها و اعتقادات و باورها و پیشینه های هویت بخش و در صورت لزوم، اصلاح محیط اجتماعی نیز در هر جامعه از طریق کودکان میسر است. بنابراین، نحوه رفتارهای برخاسته از خانواده و جامعه، بر روی کودک به مانند نوشته ای است که بر سنگ نقش می بندد. توجه به ایجاد محیطی مناسب برای رشد کودک و آشنایی بانیاها و سرشت فطری او که در دوران کودکی به آن نیازمند است، زمینه رشد درست شخصیتی و تربیتی او را به عنوان نسل سالم فردا، فراهم می آورد. همین عامل در تامین سلامت اجتماعی نسل بعد و کاهش چندگانگی هایی که در عرصه مسائل اجتماعی و التهابات زندگی شهری رخ می نماید، نقش بسیار موثری می یابد.

۳. تعریف کودک

طبق تعریف فرهنگ فارسی معین، کودک به معنای کوچک، صغیر و فرزندی که به حد بلوغ نرسیده (پسر یا دختر) یا طفل آورده شده باشد [۱]. طبق تعاریف حقوقی جمهوری اسلامی ایران، کودک به فردی اطلاق می شود که به سن بلوغ نرسیده باشد. قانون مدنی در تبصره یک ماده ۱۲۱۰ مصوبه ۱۳۶۰ مجلس شورای اسلامی، سن بلوغ را برای پسران پانزده سال و برای دختران نه سال قمری ذکر کرده است [۲]. اعلامیه جهانی حقوق کودک نیز در ماده یک خود کودک را کسی می داند که کمتر از ۱۸ سال سن داشته باشد. مگر آنکه قوانین ملی کشور سن بلوغ را کمتر از آن تشخیص دهد [۳]. کنوانسیون حقوق کودک نیز که مفاد آن در سال ۱۳۶۸ به تصویب مجمع عمومی سازمان ملل متحد رسیده و مجلس شورای اسلامی ایران نیز در ال ۱۳۷۲ آن را پذیرفته است، در ماده یک خود اشاره به آن دارد که کودک کسی است که دارای سنی کمتر از ۱۸ سال باشد، مگر آنکه طبق قانون قابل اجرا در مورد کودک، سن بلوغ کمتر تشخیص داده شود [۴].

با توجه به تعاریفی که از نظر حقوقی و علمی و در وجوه ملی و بین المللی عنوان شد، انتخاب معیار کمتر از ۱۲ سال کامل برای تعریف کودک، مبنای مناسبی را به دست می دهد، که با نگرش علمی به مسایل روانشناسی نیز انطباق دارد و حد بینابین برای بلوغ و قبل بلوغ به شمار می رود.

۴. شهر دوستدار کودک

مفهوم شهر دوستدار کودک به طور کل به این معنی است که دولتمردان چگونه این شهرها را براساس علایق بچه ها اداره می کنند و نیز به شهرهایی گفته می شود که در آن، حقوق اساسی بچه ها مثل سلامت، حمل و نقل، حمایت، آموزش و فرهنگ رعایت می شود. این شهرها براساس تعهدی که بر اساس تقسیم بندی و کلیه ی نقشه های عملی در مورد کودکان است تعریف می شود. بر این اساس بچه ها به عنوان شهروندانی تعریف شده اند که حقوقی دارند و حق دارند نظراتشان را ابراز کنند. یک شهر دوستدار کودک تنها یک شهر خوب برای بچه ها نیست، بلکه شهری است که بوسیله کودکان ساخته می شود. شهر دوستدار کودک شهری است که کودکان فارغ از سنشان می بایست به عنوان شهروندانی معتبری شناخته شوند که می توانند در بهبود کیفیت شهرها و شهرستانهایشان شریک باشند، مشارکت آنها باید ارتقاء یافته، به آنان گوش داده و آنها را به حساب آورد.

در شهر دوستدار کودک، نحوه مملکت داری خوب مستلزم دادن دید به کودک در گسترش شهر و دادن فرصت به کودکان در تصمیم گیری است. اساساً شهر دوستدار کودک به دنبال ضمانت بر تمامی حقوق این شهروندان جوان به شرح زیر است:

- تاثیر تصمیمات آنها در مورد شهرشان
  - مشارکت در خانواده، جامعه و زندگی اجتماعی
  - دسترسی به خدمات اساسی مانند (سلامتی، آموزش، سرپناه، نوشیدن آب سالم و...)
  - محافظت در برابر خشونت، استثمار و سوء استفاده
  - با آسودگی خاطر و تنهایی قدم زدن در خیابانها
  - ملاقات با دوستان و بازی کردن
  - زندگی کردن در محیط مناسب و عاری از آلودگی
  - برابری با دیگر شهروندان در دسترسی به همه خدمات بدون توجه به نژاد، مذهب، درآمد، جنسیت و... [۵].
- شاخصه های مورد توجه در طراحی شهر دوستدار کودک مطابق جدول شماره ۲ عبات است از:

جدول ۱: شاخص های شهر دوستدار کودک

محیطی	فرهنگی	سازمانی
✓ کم کردن آلودگی های محیط	✓ تشویق گرامی داشت وقایع	✓ تعهد داشتن به حقوق کودکان
زیست	فرهنگی، برگزاری جشن ها و	✓ مشارکت کودکان
✓ هدایت اکولوژیک زیاده های	نمایشگاه ها	✓ آموزش و پرورش
خشک شهری (مدیریت پسماند)	✓ تقویت مکان های تاریخی،	✓ خدمات رفاهی، اجتماعی و
✓ کارکرد و دسترسی فضایی و	فرهنگی و میراث فرهنگی شهرها،	بهداشتی
ارتقاء فضای سبز	سرمایه گذاری در شناساندن	✓ سازمان دهی مدیریت ها
✓ تغییر نوع ارتباط میان موجودات	مشاهیر و تاریخچه شهر	
زنده و محیط زیست		
✓ تشویق به تغییر		

۵. اساس توسعه شهر دوستدار کودک

مشارکت کودکان در امور مربوط به خود
 تدوین چارچوب قانونی دوستدار کودک و تعیین بودجه برای آنها
 تدوین راهبرد حقوق کودکان در عرصه شهر و ایجاد واحد حقوقی کودکان و آگاهی رسانی در این خصوص
 ارائه گزارش منظم رسمی در مورد وضعیت کودکان در شهر
 ایجاد نهاد مستقل پشتیبانی از کودکان

۶. موسسات و فضاهای مرتبط با کودکان در شهر دوستدار کودک

اجتماعی - حمایتی: شامل مرکز محافظت از کودکان، خانه اسباب بازی، خانه مشق و...
 آموزش و فرهنگی: شامل مراکز آموزشی، کانون پرورش فکری، فرهنگسرای کودک، سرای هنر کودک
 پارکهای موضوعی (تفریحی - آموزشی): پارک ترافیک، پارک موزه آتش نشانی، پارک مدیریت پسماند، لگولند
 فضای بازی، تفریح و تفرج: پارک کودک، فضاهای بازی، ورزش، کمپینگ، مزرعه کودکان، شهربازی [۶].

۷. کودک و نیازهای اجتماعی

نیازهای اساسی کودک، قابل دسترسی و حصول است. فقط این نکته قابل اهمیت است که شرایط مناسب رشد کودک، همواره به صورت کامل و یک جافراهم نیست. از یک طرف بشر با دست درازی در طبیعت و با مصرف هزینه های فراوان به تولد آزمایشگاهی انسان پرداخته و از سوی دیگر شرایط لازم زندگی کودکان را در نقاط مختلف جهان با تفاوت های بسیاری همراه ساخته است. صرف نظر از نیازهای اجتماعی انسان که کودک نیز جزئی از آن است، مهم ترین نیاز کودک به قرار زیر است:

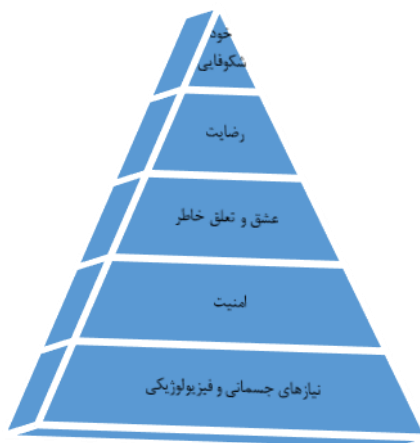
- مراقبت جسمی که نیازمند خانه یا پناهگاه مناسب، غذا، استراحت و بهداشت است.
- حمایت که شامل امنیت و حمایت در برابر سوء استفاده ها و آسیب های جسمی است.
- امنیت، مراقبت، حمایت و نظارت بر شرایط او که باید با رفتار اجتماعی قابل قبول و در موقعیتی منسجم وجود داشته باشد.
- عشق، محبت، عاطفه و احترام که کودک بتواند در هنگام بروز فشارها احساس راحتی کرده و با مهربانی نگهداری شود.

هنگامی که کودک در خانواده از نظرهای فوق تامین نباشد، این وظیفه مسئولان آموزشی و محلی است که در برابر این شرایط از کودکان حمایت کنند [۷].

در ابتدا لازم است که ضمن شناخت نیازهای کودک، احساس بهتری از بودن و ماندن در فضای شهری به وی القا نمود که جدول ذیل بر طبق هرم مازلو به بیان سلسله مراتب این نیازها می پردازد

جدول ۲: نیازهای انسان بر طبق هرم مازلو

نیازها	ما به ازای نیازها در فضای ویژه کودک
نیازهای جسمانی	راحتی، آسایش، سلامت، تسهیلات کافی، تعادل مبتنی بر شرایط اکولوژیک
نیاز به ایمنی و امنیت	نظارت و مراقبت، محصوریت، سلسله مراتب، وضوح و قابل پیش بینی بودن، کودک واری، رعایت عرصه های خصوصی، نفوذپذیری
نیاز به محبت و وابستگی	ایجاد حس تعلق و مکان، سازگاری بصری، هویت، امکان برقراری روابط اجتماعی با سایر کودکان، امکان بازی مشارکتی کودکان و بزرگسالان
نیاز به عزت نفس	مالکیت، فردیت، تعلق به گروه و مکان، مقیاس کودکانه، انعطاف پذیری
نیاز به خودشکوفایی	تنوع، چالش برانگیزی، فرصت هایی برای شخصی سازی، مشارکت کودک در ساخت منظر

شکل ۵- هرم مازلو

۸. کودک و فضای جمعی شهری

در گذشته با وجود حیاتها و باغچه ها بسیاری از نیازهای بازی کودکان در داخل فضاهای خصوصی یا نیمه خصوصی خانه مرتفع میشد، اما با تغییر الگوی سکونت، حیاتها کمتر میتوانند پاسخگوی نیاز آنها باشند [۹]. لذا تعامل کودکان در محیط شهری ضروری است. بازآفرینی موضوع فضای شهری از طریق ایجاد قلمرو خرد، میانی و کلان در شهر، با توجه و تأکید ویژه به احیای مفهوم هویت محله و خیابان محقق میشود [۱۰]. کوچه و خیابان برای کودک باید فراتر از یک گذر و معبر و یک فضای مکث و فعالیت جمعی باشد. محیط کوچه ها و خیابانها که به عنوان فضاهای بازی غیررسمی تلقی میشوند، امکان تعامل گروه همسالان با اجتماع پیرامون در محلی نه چندان دور از محل زندگی را فراهم می آورد. این امر نقش مهمی در رشد ذهنی، شناختی و اجتماعی کودکان دارد، تا حدی که زمینهای بازی طراحی شده نمیتواند جایگزین آنها شود. لذا طراحی کوچه ها و خیابانها همانند زمین های بازی میبایست در راستای یادگیری کودکان نسبت به مفاهیم، روابط، شکل ها، اندازه ها، رنگ ها و مسایل زیباشناختی

صورت بگیرد. فعالیت در فضاهای جمعی شهر، لذت، آموزش، اعتماد به نفس، خلاقیت، ماجراجویی و کشف را به دنبال دارد. تعامل کودکان در محله، باعث انگیزش حس تعلق به مکان و هویت در کودکان میشود. تعلق مکانی در واقعاتی های است که میان کودک و محیط برقرار شده و براساس این رابطه محیط به یک لنگرگاه روانی تبدیل میشود. بنابراین تعلق به مکان از عناصر تقوی تکنده هویت است و احساسی است که به مرور زمان شکل میگیرد [۱۱]. ایجاد حس تعلق به محله، کودک به محض خروج از خانه محیطی نیمه خصوصی... نیمه عمومی را تا ترک مرز محلات تجربه کرده و آرام آرام وارد فضای کاملاً عمومی و غیر قابل پیش بینی شهر میشود. حس تعلق به مکان، از حفظ نمادهای شهری، ویژگی های خاص فرهنگی... اجتماعی زندگی و میزان و نحوه فعالیت کودکان در فضاهای جمعی نشأت میگیرد.

۹. فضای شهری دوستدار کودک (CFC)

تحقیق در حوزه شهرهای دوستدار کودک، به ویژه در اروپا، از سال های ۱۹۸۰ به بعد مورد توجه قرار گرفت. عمده این تحقیقات در راستای دادن حق شهروندی به بچه ها و رسیدگی به خواستها و نیازهای آنها بود. در این راستا طرح هایی با عنوان "شهرهایی برای کودکان" تعریف شد [۱۲]. مفهوم شهر دوستدار کودک به طور کل به این معنی است که دولت مردان چگونه این شهرها را براساس علائق بچه ها اداره می کنند و نیز به شهرهایی گفته می شود که در آن، حقوق اساسی بچه ها مثل سلامت، حمل و نقل، حمایت، آموزش و فرهنگ رعایت می شود [۵].

بهرزوفر، مبانی طراحی فضاهای شهری را در تناسب با شرایط جسمی و روانی کودکان، به شکل ذیل بر می شمارد:

- جهت برانگیختن حس احترام بر حریم نیمه خصوصی خود، نشانه ها و یا ظاهری لازم را داشته باشند.
- از وسعت و اندازه هایی متعادل نسبت به مراجعه کنندگان برخوردار باشند.
- در فاصله مناسبی از مناطق مسکونی قرار داشته باشند.
- از پیوستگی فیزیکی لازم برخوردار باشند.
- از نظر توپوگرافی نسبت سطوح سخت مانند آسفالت و بتن با سطوح نرم مانند: چمن، خاک یا ماسه، فضای سبز در ارتفاع و دارای زیبایی، منظر و شرایط نور مناسب باشند.
- خطر برخورد با وسایل نقلیه موتوری در آنها به حداقل کاهش یافته باشد.
- حرکت بدون مانع، ایمن و در دسترس به خصوص برای حرکت کودکان کم توان جسمی و حرکتی و یا با صندلی چرخ دار، تا حد امکان پیش بینی شده باشد.
- در حد امکان، با خانه ها و همچنین با محیط کالبدی تحرک و فعالیت روزمره پیوند فیزیکی و ارتباط سمعی و بصری کافی داشته باشد [۱۰].

۱۰. نظریه پردازان

دیدگاه های گوناگونی در خصوص کودکان و جایگاه آنان در فضاهای شهری توسط نظریه پردازان شهری مطرح شده است. برخی از این دیدگاه ها مطابق جدول شماره ۱ قابل ارائه می باشد که عبارتند از:

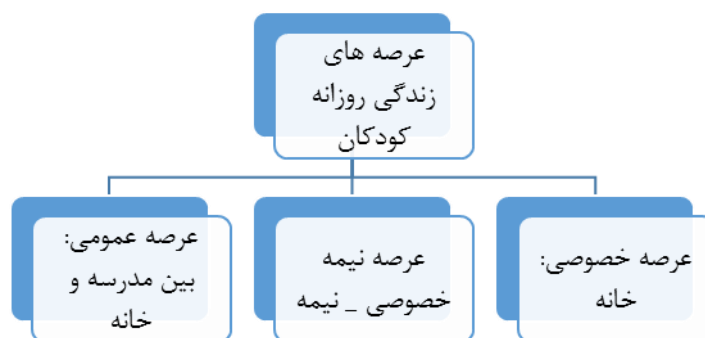
جدول شماره ۳: شاخص های مورد توجه نظریه پردازان در حوزه توجه به جایگاه کودکان در فضاهای شهری

ردیف	نظریه پرداز	شاخص های مورد توجه
۱	کارنس پری	طراحی واحد همسایگی براساس نیاز کودک ایجاد امنیت در کوچه ها و ایمن شدن آنها جهت استفاده و بازی کودکان استقرار دبستان در میان فضاهای سبز شعاع عملکرد نیم مایلی تا کودکان به راحتی مسافت خانه تا مدرسه را به دور از خطر بیمایند.
۲	لوتیس مامفورد	تامین نیازهای تفریحی و بازی کودکان در فضاهای شهری تاکید بر لزوم زیست شناسانه فضاهای آزاد جهت جلوگیری از تراکم مسکن در شهرهای بزرگ و از بین رفتن فضاهای باز و پارک ها به

	نفع واحدهای مسکونی و نیازهای ماشینی پارک ها سدی علیه توسعه ممتد شهر		
۳	لزوم تنوع مکانی بسیاری برای بازی و آموختن کودکان در فضاهای شهری اعتقاد به خیابانی جذاب و ایمن برای عابرین پیاده خیابان مکانی برای بازی و فعالیت کودکان پیوند بین خانه و مدرسه، براساس علایق کودکان به شرایط ایمنی خیابان، تنوع کاربریهای زمین، شادابی و سرزندگی شهر محقق می گردد	جین جیکوبز	
۴	توجه به فضاهای باز و القای حس ماجراجویی (ارتباط با آب، ارتفاع و حیات وحش) توجه به نیازهای گروه های سنی و جنسی مختلف از جمله زنان، سالمندان و کودکان توسعه مفهوم مینی پارک و پارک های جیبی	کلیر کوپر مارکوس	

۱۱. کودک و فضای شهری

در جوامع شهری و در ارتباط با روند آموزش و اجتماعی شدن کودک آنچه اهمیت می یابد توجه به سه مقوله خانواده، مدرسه و فضاهای شهری است (شکل ۱)، در رابطه با مقوله شهر و فضای شهری، شهری که به کودکان خود توجه نکند، به نسل گذشته، موجود و آینده خود توجه نکرده است [۱۱]. چنانچه بخواهیم نگاهی به گذشته بیندازیم، در شهرسازی سنتی ایران، فضایی مختص کودکان در شهرها پیش بینی نشده بود، کودکان در فضای خانه خود و محله می توانستند با همسالان خود بازی کنند و حتی در تماس مستقیم با طبیعت به تجربه هایی نو دست یابند. امروزه با ورود اندیشه های تجدیدگرایانه و از بین رفتن بافت سنتی شهرها و به ویژه پیدایش ساختمان های بلندمرتبه و محله های پرتراکم، کودکان و نیازهای آنان بیش از پیش مورد غفلت قرار گرفته است که نتیجه آن احساس عدم امنیت در نزد کودکان و به تبع آن در نزد والدین است، همین امر دلیلی است بر ترجیح والدین به گذراندن اوقات فراغت کودکان در خانه و رو آوردن آنان به بازی های کامپیوتری و عقب نشینی هرچه بیشتر کودکان از فضاهای عمومی به فضاهای خصوصی و از فضاهای محله ها به درون خانه ها. این در حالی است که حضور هرچه بیشتر کودکان در فضای شهری و به ویژه زمانی که بزرگتر می شوند و محوطه داخلی ساختمان دیگر پاسخگوی نیاز آن ها نیست، امکان دستیابی به تجربه های نو، آشنایی با همسالان، تماس های اجتماعی، یاد دادن_ یاد گرفتن، تجربه و لمس واقعیت ها و درک محیط را در پی دارد. بنابراین ضروری است که کودکان تصویری واقعی از چگونگی کارکرد شهر، اتفاقات متفاوت آن و فعالیت های متنوع شهر در ذهن خود داشته باشند. همین امر لزوم طراحی فضاهای شهری به عنوان بستر رشد روحی، فکری و خلاقانه کودکان را فراهم می آورد. چرا که در این صورت است که شهر چهره ای شاداب تر به خود می گیرد و کودکان نیز احساس حضور در شهری مختص به بزرگسالان را نخواهد داشت.

شکل ۱_ عرصه های زندگی روزانه کودک، ترسیم: نگارندگان

این امر ضروری است که درست در قلب هر شهری مکانی برای کودکان جهت تامین امنیت، آسایش و آزادی آن ها طراحی شود [۱۳].

۱۲. تلفیق طبیعت با فضاهای شهری

قدم زدن در خیابان های یک شهر و چیدن یک سبب از درخت و گاز زدن به آن، تجربه کاشت و برداشت محصول، لذاتی هستند که تماما از زندگی شهری خط خورده اند. امروزه کودکان فرصت کنکاش در محیط طبیعی را از دست داده اند و تنها با نظارت مستقیم والدینشان می توانند از محیط هایی استفاده کنند که در نزدیکی محل زندگیشان قرار دارد. این در حالی است که فضاهای طبیعی اساسی ترین و مهم ترین فضا برای کودکان به حساب می آیند.

همانطور که مشاهده می کنیم عامل طبیعت، برابر و حتی بیشتر از عوامل کالبدی شهری در نقاشی کودکان به کار گرفته شده است، که این تأکیدی است بر این مدعا که کودکان طبیعت (خورشید، آب، گیاهان، حیوانات) را دوست دارند و به شدت تحت تأثیر تجربیات طبیعی از طریق دستکاری عناصر محیط قرار می گیرند و تمایل به کشف قوانین طبیعی دارند. آنان از طریق طبیعت آموزش می بینند (مشاهده فصول و...) و راجع به آن خیال پردازی می کنند. در واقع این نوع فضاها به آن ها در انتخاب فعالیت آزادی عمل می دهد (انجام بازی به صورت آزادانه و همراه با سروصدا، تطابق فعالیت ها با امکانات محیط) و به دلیل تماس با کودکان دیگر به اجتماعی شده آنان کمک می نماید [۱۴].

۱۳. طبیعت گرایی

کودکان ذاتاً موجوداتی زیست دوست و طبیعت خواه متولد میشوند. بهترین رابطه کودک با طبیعت، تجربه و لمس آن است. ایجاد مناظر مشرف شهری، امکان این فعالیت، جستجو و در نتیجه رشد و خلاقیت کودکان را فراهم میکند. همچنین کودکان محیط های طبیعی شهر را برای بازی به محیط های مصنوع شهری ترجیح میدهند. آنها میتوانند ساعت ها با آب، ماسه و دوندگی در میان درختان سرگرم باشند و فعالیتها و بازیهای پر جنب و جوش مثل بالا رفتن از موانع، دویدن، سرخوردن و غلتیدن را تجربه کنند. فعالیت در طبیعت، از چند جنبه دیگر نیز برای کودک مفید است و لذت و ماندگاری تجربیات و بازی در ذهن کودکان را دوچندان میکند. در ضمن احساس امنیت و آسایش در کودکان نیز دوچندان میشود. بنابراین طبیعت به عنوان بستر رشد طبیعی تمام موجودات، با فراهم آوردن امکان فعالیت، بازیهای جمعی و مشارکتی، مهارتهای اجتماعی کودک را تقویت میکند. لذا باید در برنامه های توسعه شهری برای بازگرداندن طبیعت به منظر شهری و افزایش تماس و تعامل آن با کودکان تلاش کرد [۱۵].

لازم به ذکر است که جذابیت طبیعت برای کودکان در سه کیفیت محیطی خلاصه می شود:

- تنوع تمام ناپذیر آن (تأثیر تغییرپذیری عناصر طبیعی در تقویت خیال پردازی کودک به دلیل تعدد و تنوع تصاویر ذهنی)
- انسان ساخت نبود آن
- حس جاودانگی و پایان ناپذیری [۱۴].

۱۴. تعریف بازی

هرگونه فعالیت هدف دار جسمی یا ذهنی که در اوقات فراغت یا اشتغال و در جهت کسب لذت، آرام بخشی جسم یا ذهن بازیگر و اوقات نیازهای آنی یا در درازمدت به صورت انفرادی یا گروهی انجام گیرد، بازی نامیده می شود. از ویژگی های بازی این است که:

یک فعالیت هدفدار برای کودک است و کودک صرفاً برای کسب لذت به آن می پردازد.

بازی بایستی به طور آزادانه توسط کودک انتخاب شود. اگر کودکی برای بازی کردن تحت فشار قرار گیرد و یا مجبور به آن باشد، به هیچ وجه نمی توان آن فعالیت را بازی نامید.

سومین ویژگی اساسی بازی خوشایند بودن آن است. کودک بایستی از این تجربه لذت ببرد و گرنه نمیتوان آن را بازی دانست.

ویژگی غیر صوری بودن که بخصوص در مورد بازی های نمادین مصداق دارد که در آن کودکان زمان زیادی را برای تجربه کردن نقش های جدید صرف کرده و نقش های تخیلی را به نمایش می گذارند.

بازی فعالیتی است که کودک با جسم یا ذهن خود یا هر دو درگیر بازی شود. همچنین بازی تأمین کننده نیازهایی نظیر رشد جسمانی، ادراکی و اجتماعی کودکان در دوره رشد است [۱۶].

۱۵. نتیجه گیری

بر اساس آنچه به تفصیل در پژوهش حاضر مورد بررسی قرار گرفت، میتوان استنتاج نمود که در طراحی بسیاری از فضا و محیط های عمومی شهرهای امروز، جایگاه کودکان چندان روشن نیست و اینگونه به نظر میرسد که به نیازهای آنان کمتر پرداخته شده است. با توجه به اینکه اولین رویارویی کودکان با محیط شهری در محلات و فضاهای محلی رخ خواهد داد، مشاهده می کنیم علیرغم نیاز ویژه کودکان به محیط های عمومی در عرصه ی محلات، این فضاها برای بزرگسالان طراحی شده است و یا اکثر فضاهایی که مختص کودکان مانند فضاهای بازی وجود دارد، چندان مورد استقبال آنان واقع نمیگردد. به نظر می رسد این فضاها بدون توجه به نیازهای واقعی کودکان و صرفاً بر اساس تجربیات و سلیقه شخصی طراحان، طراحی گردیده است. طرح شهر دوستدار کودک پاسخی جدید و جامع در زمینه تعامل محیط شهری و کودک است که حضور فعال و مشارکت کودک را اصل قرار میدهد. این طرح هویت محلی شهر و کودک را به حاشیه میراند؛ لذا رویکرد منظر به صورت پدیده ای عینی_ذهنی در این زمینه می تواند کمک کننده باشد. منظر شهری دوستدار کودک تنها در کالبد خلاصه نمی شود، بلکه حامل معنایی است که کودک به عنوان یک شهروند آن را درک میکند. در این رویکرد سه راهبرد توسعه زندگی پیاده، فعالیت کودک در فضای جمعی و طبیعت گرایی و سیاست های مربوط به هر یک، به ایجاد حس امنیت، هویت و تعلق به مکان در کودک و رشد و پرورش کامل او در شهر کمک می کند.

۱۵. راهکار

۱. ایجاد امنیت در محوطه بازی کودکان
۲. قرارگیری و مکانیابی دبستان ها در میان فضای سبز
۳. در نظر گرفتن شعاع عملکردی نیم مایلی کودکان از خانه تا مدرسه به منظور راحتی مسافت
۴. تامین نیازهای تفریحی و بازی کودکان در فضاهای شهری
۵. ایجاد تنوع مکانی برای بازی و آموزش کودکان در فضاهای شهری

۱۵. مراجع

- [۱]. معین، م، ۱۳۶۲، فرهنگ فارسی چاپ پنجم، تهران، امیر کبیر
- [۲]. منصور، ج. ۱۳۷۷، مجموعه قوانین با آخرین اصلاحات، تهران
- [۳]. پیام یونسکو، ۱۳۷۰، کودکان در خطرند، شماره ۲۷۵
- [۴]. سروش و یونسف، ۱۳۷۶، پیمان جهانی حقوق کودک، چاپ اول، سروش، تهران
- [۵]. Riggio, E. (۲۰۰۲). Child friendly cities. Good governance in the best interests of the child. Journal of Environment&Urbanization. ۱۴ (۲) : ۴۵-۵۸.
- [۶]. سعیدی رضوانی، نوید، حبیبی، فرزانه، ۱۳۸۷، شهر دوستدار کودک، مجموعه سخنرانی های جامعه مهندسان شهرساز
- [۷]. شارپ، سونیا و کاوی، هلن، ۱۳۷۹، مشاوره و حمایت از کودکان در برابر ناملايمات، ترجمه سوسن آقاچان بگلو، آتیه، تهران
- [۸]. آزموده مریم، ۱۳۹۱، معماری و طراحی برای کودکان، تهران، علم و دانش
- [۹]. ابراهیمی، حمید رضا. سعیدی رضوانی، نوید و معانی منجیلی، آرزو، ۱۳۹۰، تدوین اصول طراحی فضاهای بازی کودکان با تاکید بر گروه سنی ۴ تا ۱۲ سال (مطالعه موردی: رشت). مجله باغ نظر، ۸(۱۹): ۳۱-۴۲
- [۱۰]. بهروزفر، فریبرز، ۱۳۸۰، مبانی طراحی فضاهای باز نواحی مسکونی در تناسب با شرایط جسمی و روانی کودکان ، تهران، مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن
- [۱۱]. شیعه، اسماعیل، ۱۳۸۶، آماده سازی شهر برای کودکان، نمونه موردی: تهران، شهرداری تهران، موسسه نشر شهر
- [۱۲]. داگلاس، یو، ۱۳۷۴، اصلاح رفتار کودکان، ترجمه سیاوش جمال فر، فهیم، تهران
- [۱۳]. الکساندر، کریستوفر، ۱۳۸۸، الگوهای استاندارد در معماری، ترجمه فرشید حسینی، تهران، نشر مهرآزان
- [۱۴]. اصغر نژاد، مریم، ۱۳۹۲، طراحی خانه کودک با رویکرد پرورش خلاقیت (کودکان ۵-۱۲ ساله) پایان نامه کارشناسی ارشد معماری، دانشگاه تهران، تهران
- [۱۵]. زمانی، زهرا، ۱۳۸۸، کودک طبیعت، شهر، ضرورت باز گرداندن منظرهای طبیعی به محیط زندگی کودکان. مجله منظر، ۴(۱): ۵۸-۶۱
- [۱۶]. صدوقیان زاده، مینوش، ۱۳۷۴، بلند مرتبه سازی فضای شهری؛ رهنمودهایی برای ساماندهی بلندمرتبه سازی، تهران، مرکز مطالعات برنامه ریزی شهری وزارت کشور.